

TEMA:

Kropp, hälsa och genus – kritiska perspektiv på idrott och hälsa?

I föreliggande temanummer av *Utbildning & Demokrati* behandlas utifrån olika didaktiska ansatser kropp, hälsa och genus som olika perspektiv på innehållet i skolämnet idrott och hälsa. Skolans idrottsämne har dominerats av olika traditioner såsom Linggymnastik, fysiologi och idrottsrörelsens idrotter. Dessa traditioner utgör en kontext där frågor om kropp, hälsa och genus blivit särskilt intressanta att uppmärksamma. Artiklarna i temanumret problematiserar något eller några av de skisserade perspektiven, och erbjuder även fördjupade diskussioner om utbildning i allmänhet i anslutning till dessa frågor. Temanumret vänder sig till dem som är intresserade av innehållsfrågor relaterat till skolämnet idrott och hälsa, samt de som har ett övergripande samhällsteoretiskt intresse kring frågor som rör kropp, hälsa och genus.

Ett kritiskt didaktiskt perspektiv

I skolans verksamhet sker med nödvändighet alltid ett val av innehåll, där vissa saker inbegrips i verksamheten, medan andra utesluts. Genom de kunskapsmål som formuleras i styrdokumentet sätts vissa speciella ramar för innehållet i verksamheten, och i dessa formuleringar finns idéer om vad som är viktigt och oviktigt, intressant och ointressant. Även i den konkreta undervisningspraktiken framträder vissa önskvärda och icke önskvärda handlingar. Begreppen inneslutning och uteslutning handlar i detta sammanhang inte om inkludering och exkludering av människor, utan om inkludering och exkludering av möjliga handlingar och sätt att tänka. Genom inneslutningar av vissa kunskaper, budskap och normer erbjuds eleverna att uppmärksamma världen, sig själva och andra på vissa sätt. Processen av inne- och uteslutningar för med sig särskiljningar, gränsdragningar och normaliseringar av olika slag, och konsekvensen blir att föreställningar om vad som betraktas som normalt, onormalt, förnuftigt och avvikande skapas (Foucault 1980, 1982). I skolämnet idrott och hälsas undervisningspraktik, kan man med utgångspunkt i ovanstående, förvänta

sig att vissa handlingar och sätt att tala om exempelvis kropp, hälsa och genus framstår som mer rätta, vettiga och rimliga än andra – vissa saker blir möjliga att säga och göra, andra inte.

De olika artiklar som presenteras i detta temanummer kan på så sätt ses som redskap för att kritiskt värdera och diskutera inneslutningar och uteslutningar i skolämnet idrott och hälsas verksamhet, och därmed peka på hur betingelser för sätt att tala, handla och tänka möjliggörs, samt vilka konsekvenser det kan få i olika avseenden. Det handlar om en problematisering av det som betraktas som självklart och förgivet taget, naturligt och tidlöst, det vill säga att peka på de handlingar som skapar bilder av oss själva, andra människor och det samhälle som vi lever i. Därmed kan vi i linje med Michel Foucault också ställa oss frågan om det skulle kunna vara annorlunda.

Idrott och hälsa ett skolämne i omvandling

I 1820 års skolordning blir gymnastik ett obligatoriskt ämne i läroverken, och i folkskolan införs gymnastik från dess början 1842. Förändringar i ämnets fokus och innehåll kan bland annat följas genom dess namnändringar. Fram till 1919 heter ämnet *gymnastik*, därefter *gymnastik med lek och idrott*. Från och med 1962 års läroplan byter det återigen namn till *gymnastik*, och i 1980 års läroplan benämns det *idrott*. I och med Lpo 94 heter ämnet *idrott och hälsa*, vilket indikerar en förskjutning mot, och en tydligare fokus på hälsofrågor i ämnets innehåll. Dessa namnbyten är enligt Suzanne Lundvall och Jane Meckbach (2003) tecken på viktiga förskjutningar i ämnets karaktär, innehåll och mål.

Skolans idrottsämne har under historien dominerats av olika traditioner, och i generella termer kan sägas att i början av 1900-talet är ämnet starkt influerat av Linggymnastiken där en kroppslig och moralisk disciplinering, en allsidig kroppsutveckling samt en god hållning fokuseras. Vid mitten av 1900-talet är idrottsämnet starkt påverkat av tävlingsidrotten, fysiologisk och medicinsk forskning, där ett bestående intresse för fysisk aktivitet ska väckas som ett medel för rekreation och hälsa. I dagens kursplan betonas ett fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande där det handlar om att hitta det rätta sättet att leva hälsosamt. Således har olika föreställningar om den praktik som bedrivs eller den praktik som ska bedrivas varit rådande under olika tider, och därmed har innehållet påverkats på olika sätt. Två särskilt viktiga sentida reformer i ämnets historia där frågor om kropp, hälsa och genus aktualiserats är dels samundervisningsreformen i och med 1980 års läroplan, dels införandet av ett brett hälsobegrepp i läroplanen 1994.

Kropp, hälsa och genus

Begreppen *kropp*, *hälsa* respektive *genus* är begrepp som inte sällan sätts i rörelse i kritiska analyser av ämnet idrott och hälsa såväl i Sverige som internationellt (se t ex Evans, Davies & Wright 2004, Larsson, Fagrell & Redelius 2005, Penney 2002, Quennerstedt 2006, Öhman 2007). Anne Flintoff och Sheila Scraton (2006) framhåller exempelvis, i en nyutkommen forskningshandbok i ämnet, vikten av att undersöka komplexiteten i relationer mellan kropp, genus och identitet, samt att ämnet är:

... influential in constructing and reproducing discourses of health, obesity and the body that are also gendered and these require critical analysis and investigation (Flintoff & Scraton 2006, s 779).

Artiklarna i detta temanummer riktar intresset mot den sociala konstruktionen av kropp, hälsa och genus, det vill säga hur och varför specifika innebörder skapas och etableras i olika sammanhang. Det innebär att föreställningar om kropp, hälsa och genus betraktas som ett resultat av olika kunskaper, idéer och förhållningssätt, något som kan ändras över tid beroende på sociala och kulturella omständigheter och tillgång till nya sätt att tänka. Det betyder att begrepp som kropp och genus får vidgade innebörder i jämförelse med exempelvis biologiska förklaringsmodeller, där människans kropp eller kön i tid och rum betraktas som fast och av naturen given.

Kropp

De senaste åren har den kroppsliga aspekten av människan varit ett alltmer framträdande tema inom historisk, pedagogisk och sociologisk forskning. Olika teoretiska bidrag har medverkat till skilda förklaringar av människans kroppsliga vara i världen, det vill säga hur kroppen omformats i olika sociala och kulturella rum eller maktrelationer. Att kroppen ses som skapad betyder inte att kroppen betraktas som något externt eller avskilt från människan. Snarare handlar det om att kroppen studeras som en aspekt av människan, eller som Manuel Castells (2000, s 367) uttrycker det: ”kroppen som människans omedelbara rum”. Det innebär att det inte bara är människans medvetande, förnuft och tänkande som står i fokus för subjektets tillblivelse, utan människans kroppslighet och kroppshandlingar ses som viktiga aspekter i skapandet av jaget. De meningar som tillskrivs kroppen betraktas således som betydelsefulla för vårt sätt att se på såväl oss själva i egenskap av individer, som på vår omvärld.

Studier av den kroppsliga aspekten inom skolämnet idrott och hälsa visar en dominans av naturvetenskapliga kunskaper om kroppen, och att naturvetenskapliga förklaringsmodeller används för att ge insikt om kroppens funktioner, om hur den fungerar och vilka fysiska effekter som följer på fysisk aktivitet (Wright 2000, Swartling-Widerström 2005, Quennerstedt 2006, Öhman 2007). Det innebär att kroppsrörelser motiveras av fysiologiska skäl och kroppen konstitueras som ett objekt som ska tränas och skötas på ett speciellt sätt. Wright (2000) framhåller att i generella termer kan två dominerande diskurser identifieras i styrdokumentet för skolämnet idrott och hälsa i det västerländska samhället; den hälsosamma livsstilsdiskursen och den presterande diskursen. Metaforen 'kroppen som en maskin' är framstående i båda diskurserna, där förklaringar och beskrivningar av kroppen hämtas från naturvetenskapen. I ett flertal av artiklarna i detta temanummer behandlas den kroppsliga aspekten i relation till hälsa och genus, men också hur vägen till socialisation går genom kroppen.

Hälsa

Genom att idrottsämnet i 1994 års läroplan (Lpo 94) byter namn till idrott och hälsa, där en tydligare fokus på hälsofrågor i ämnets innehåll betonas, har kroppsträning kommit att bli en aspekt av hälsa i ämnet. Andra delar utgörs av psykiskt- och socialt välbefinnande, kost, friluftsliv samt estetik (Sandahl 2005). Det handlar nu enligt Eva Olofsson (2005) om att skapa:

... a healthy body in a life long perspective (s 225).

Utifrån detta breda hälsobegrepp förväntas eleverna utveckla kunskaper om hälsa som innefattar en fysisk, psykisk och social förmåga, det fysiska, psykiska och sociala välbefinnandet samt en positiv självbild. Hälsa handlar inte som det ibland tidigare gjort enbart om individuella faktorer, utan hälsa ska ses ur ett individ-, ett relationellt- samt ur ett samhällsperspektiv (Quennerstedt 2006). Björn Sandahl (2005) menar även att man kan betrakta 1994 års kursplan som ett paradigmskifte såväl vad gäller ämnets innehåll som hur man betraktar ämnets roll i skolan som helhet. Sandahl menar att skolidrotten här gör upp med den fysiologiska diskurs som varit grunden för ämnet sedan 1940-talet. Ämnet glider i styrdokumentet ifrån idrottsrörelsen och de traditionella idrottsgrenarna mot ett brett hälsobegrepp, där istället hälsa, kunskaper och elevernas utveckling står i fokus för ämnet (Quennerstedt 2006, Sandahl 2005).

Vad som är, eller vad som kan ses som hälsa är i våra vardagsliv såväl självklart som ytterst problematiskt. Hälsa är i mångt och mycket

intimt förknippad med sjukdomar, eller snarare med att inte vara sjuk, samt dessutom med vårt välbefinnande – hur vi mår. Hälsa utgör på detta sätt en självklar del av de flesta människors vardag, där olika sätt att se på hälsa påverkar vardagliga synen på hälsa. Ända sedan antiken har hälsa också varit föremål för filosofiska reflektioner och vetenskapliga studier, och vad som innefattas i ett filosofiskt eller vetenskapligt hälsobegrepp är nära förknippat med människosyn, vetenskapssyn och omvärldssyn, samt med andra värden som anses viktiga i samhället. Hälsa kan således sägas utgöra en av de mer fundamentala aspekterna av den mänskliga tillvaron, och hälsa tilldelas ett stort värde av många människor (se Qvarsell & Torell 2001). Därmed blir hälsa ett begrepp med många olika innebörder, det vill säga att hälsa inte är något givet utan något kulturellt eller diskursivt, relaterat till den kontext där begreppet används. I detta temanummer är det således just innebörder och konsekvenser av begreppet hälsa i skolämnet idrott och hälsa som problematiseras i ett flertal av artiklarna.

Genus

I och med samundervisningsreformen som infördes i 1980 års läroplan har genusperspektiv uppmärksammats allt mer i studier som belyser innehållet i skolämnet idrott och hälsas verksamhet. Ämnet har som få andra ämnen i grundskolan förknippats med särbehandling av flickor och pojkar såväl i styrdokumentet som i undervisningspraktiken, och de könsåtskillnader som präglade delar av det svenska utbildningssystemet under 1900-talets första hälft har enligt Håkan Larsson, Birgitta Fagrell och Karin Redelius (2005) överlevt längst i detta ämne. I läroplanen för grundskolan (Lpo 94) förekommer formuleringar som betonar flickors och pojkars olikheter, där utgångspunkten är att det finns fysiska könsskillnader som förväntas få konsekvenser för undervisningens genomförande. Vid den senaste kursplanerevideringen ströks dock denna formulering och Larsson m fl (2005) framhåller att ämnet har gått från en differentierad undervisning för flickor och pojkar till en gemensam och odifferentierad undervisning.

Barbro Carli (2004) visar emellertid hur samundervisningsreformen gjort att flickornas traditionella ämnesinnehåll försvunnit och att flickors medelbetyg i ämnet sänkts i och med införandet av samundervisning. Carli anför dessutom att de särskiljande delarna i den kvinnliga ämneskulturen kommit i skymundan, och att den manliga ämneskulturen med tävlingsidrotter som bas, under 1980-talet, tagit över som gemensam överordnad 'ideologi'. Även i den nationella utvärderingen av ämnet (NU-03) framkommer att ämnet företrädesvis är

ett pojkämne som möter pojkars intressen och behov i större utsträckning än flickors (Eriksson m fl 2005). Den kvinnliga ämneskulturen särskiljer sig enligt Carli (2004) från den manliga idrottskulturen bland annat genom ett framhållande av estetik, fristående gymnastik, övningar med handredskap, rytm, rörelsekänsla samt kvalitet i rörelse. Samundervisningen har därigenom fått till följd att ämnets estetiska målsättningar i stort sett försvunnit från ämnets kursplaner. I undervisningspraktiken försvagas dessutom gymnastiken och det är idrottsgrenar och framförallt bollspel som dominerar aktivitetsvalet för såväl pojkar som flickor (Sandahl 2005). Det betyder att det på ett annat sätt än tidigare är en könsneutral kropp som formas genom ämnets innehåll (Olofsson 2005, Öhman 2007).

Samtidigt framhålls i ett flertal studier att det är svårt att upprätthålla traditionella föreställningar om att flickor vill ha andra aktiviteter än pojkar, och vise versa (Larsson & Redelius 2004, Larsson m fl 2005). I Larsson m fl (2005) påpekas att det är svårt att hävda att flickor och pojkar kan betraktas som två skilda grupper av elever, och att gruppen flickor och gruppen pojkar inte är enhetliga kategorier. I vissa fall råder det större variation inom könen än mellan könen när det gäller elevernas attityder och förhållningssätt till ämnet. Redelius (2004) menar att det finns all anledning att nyansera bilden av att det är flickorna som är förlorare i ämnet. Helle Rønholt (2002) problematiserar könsstrukturerna i undervisningspraktiken och framhåller dessutom att vad som menas med att vara kvinna är tämligen expansivt och vidsträckt, medan att vara man framstår som snävt och begränsat. Det är därigenom inte samma utrymme för pojkarna i ämnet menar Rønholt. Istället riskerar de sina identiteter som män i större utsträckning än vad flickorna gör. I en av artiklarna i detta temanummer belyses flickors och pojkars villkor i ämnet, med fokus på de processer som bygger på och återskapar vissa föreställningar om heteronormativitet, och hur pojkar och flickor förkroppsligar olika genusdiskurser.

Begreppen möts i frågan om övervikt

Begreppen kropp, hälsa och genus kan också betraktas som tätt sammanvävda med varandra. Låt oss ge ett exempel från debatten om övervikt i samhället, inte minst när det gäller barns och ungdomars övervikt.

De senaste tjugo åren har frågor om övervikt och fetma kommit att framstå som ett av de mer centrala folkhälsoproblemen såväl i Sverige som internationellt. I Dagens Nyheter 21/3 citeras exempelvis EU:s hälsokommissionär Markos Kypriano som framhåller att "... fetma håller mycket snabbt på att utvecklas till det allra största hotet mot

vår hälsa”. Det har till och med beskrivits i termer av en global, eller åtminstone västerländsk, fetmaepidemi. I denna problembild har barn och ungdomar i allmänhet och skolan i synnerhet hamnat i blickfånget, och skolan framställs också genom en rad generella åtgärder som en lösning på problemet med övervikt.

I Sverige har senare tids allt större mediala fokus på människors kroppsvikt och kroppsform riktats mot att få barn såväl som vuxna att bli mer fysiskt aktiva och att äta rätt, i huvudsakligt syfte att inte bli överviktiga. Övervikt konstitueras därigenom som den icke normala och för samhället icke önskvärda motsatsen till hälsa (Quennerstedt 2006). Här blir också frågor om kropp och genus tydliga. Exempelvis ses media av ungdomar, och då främst flickor, som en viktig källa till hur man ska ta hand om sin kropp för att bli smal, välformad och hälsosam (Bengs 2000). Massmedia och särskilt visuella media och populärtidskrifter ses också av ungdomar, enligt Carita Bengs, ha en stark påverkan på sociala och kulturella normer om kropp och utseende. Övervikt framställs dessutom olika för män och kvinnor och skildras i media främst som ett kvinnligt problem (Sandberg 2004). Övervikt framstår på så sätt som en angelägenhet för alla kvinnor, men enbart för överviktiga män.

Samtidigt har kritiska röster höjts i den internationella forskningsdebatten mot den bild som framställs, och som denna 'fetmaepidemi' och framförallt 'barnfetmaepidemi' konstitueras utifrån (t ex Gard & Wright 2005, Rich & Evans 2005). Frågor som ställs i debatten är: Är det en epidemi? Utifrån vad konstrueras denna epidemi? Är det datorspelarens fel? Är alla inaktiva? Äter alla dåligt? Är det skolans uppgift att lösa frågan? Särskilt är den internationella kritiken stark gentemot att göra övervikt till en utbildningsfråga (Evans 2003, Kirk 2006). I Sverige finns däremot få kritiska röster, och många tycks vara överens om att övervikt är skolans uppgift att hantera och följaktligen att det är en fråga som ska lösas i utbildningssammanhang.

Skolan ingår på så sätt i ett folkhälsopolitiskt sammanhang som också handlar om att föra över vissa specifika kunskaper och normer om kropp, hälsa och genus till den uppväxande generationen.

Studier av idrott och hälsa säger också något om samhället

Kritiska studier av ett skolämne, som detta temanummer behandlar, kan också säga något om samhället i stort avseende kropp, hälsa och genus. Det innebär att ett möte mellan den generella samhällsnivån och den lokala handlingsnivån kan tas i beaktande, det vill säga att synen på kropp, hälsa och genus inte sällan hänger ihop med uppfattningar om samhället.

Som exempel kan nämnas det sätt varpå Norbert Elias diskuterar kroppen i offentligheten i relation till civilisationsprocessen, och hur Pierre Bourdieu diskuterar kroppen som samhällelig produkt, i synnerhet när det gäller klass- och könsstrukturers reproduktion. Ovanstående författare studerar således kroppen i relation till samhällets politiska och ekonomiska struktur. Genom att studera verksamheter med ett kroppslig fokus kan vi resonera om olika tendenser i tiden (Johansson 1999). En koppling som återkommande görs, och som i många avseenden får symbolisera såväl kroppen som samhället och naturen, är den vanligt förekommande maskinmetaforen. Nick Crossley (2001, s 62) menar att såväl den cartesianska dualismen som Newtons mekaniska världsbild, där naturen förklaras i mekaniska termer är en bidragande orsak till metaforen 'kroppen som maskin'. Maskinen som metafor för kroppen framhålls även av Mike Featherstone (1991) som menar att parallellt med konsumtionskulturens framväxt blir termen 'kroppssunderhåll' likställd med bilar och andra konsumtionsvaror som kräver service och regelbunden vård för att behålla maximal effektivitet. Det innebär att olika aspekter av samhället kan urskiljas på en kroppslig nivå och vice versa.

Även om det finns olika sätt att studera kropp, hälsa och genus blir det möjligt att kunna utläsa och förstå olika aspekter av samhället, och därmed människans villkor som samhällsvarelse. Hälsa har exempelvis under lång tid betraktats som en viktig angelägenhet för samhället i termer av befolkningens goda hälsa. Hälsoupplýsning och förebyggande verksamhet anses vara av godo för både samhället och den enskilde. I ett flertal studier betraktas denna relation i termer av politisk styrning där individers kroppar och hälsa blir föremål för reglering av olika slag, där idéer om det goda samhället tillsammans med ett främjande av individens lycka och välfärd kommer till uttryck (Palmlblad & Eriksson 1995, Ljunggren 1999, Lundquist Wanneberg 2004). Detta har skett genom bland annat hälsobringande åtgärder och kroppsliga regleringar i olika former. Att befolkningen lär sig rätta inställningar och lämpliga sätt att förhålla sig till sina kroppar och sin hälsa för att på så sätt ta ansvar för att bli en hälsosam medborgare framstår på så sätt som en del av det moderna samhällets utveckling.

I denna hälsopolitiska rörelse har skolan setts som ett viktigt område. Det har tagit sig olika uttryck alltifrån en fokus på skolbarns hälsa i termer av en hälsoriktig skolmiljö, skolbarnens primära behov, läkarundersökningar samt på senare tid även i termer av livsstilar, relationer och psykosociala frågor. Skolan blir därigenom enligt Eva Palmlblad och Bengt Erik Eriksson (1995) särskilt intressant att studera eftersom barn och ungdomar, och skolbarn i synnerhet, under 1900-talet har ansetts ha en strategisk betydelse för folkhälsoarbetet i stort i samhället. Skolan är

dessutom en plats där många grundläggande antaganden om hälsa; det friska, det normala och det eftersträvansvärda, blir möjliga att få syn på (Palmlblad & Eriksson 1995). Därmed kan studier av skolämnet idrott och hälsas verksamhet också säga något om samhället. Vi kan förstå övergripande politiska sammanhang genom det sätt på vilka de visar sig i vardaglig handling. På motsvarande sätt kan vi förstå vardagliga handlingar genom att sätta dem i relation till politiska tendenser i det samtida samhället. Armhävningar, hopprepshoppande och katthopp på plint, kan således bidra med ett sätt att förstå människans villkor som samhällsvarelse, inte minst när det gäller kropp, hälsa och genus.

Artiklarna i temanumret

I den inledande artikeln i detta temanummer, *OBSESITY DISCOURSE AND THE CRISIS OF FAITH IN DISCIPLINARY TECHNOLOGY*, beskriver *Michael Gard & David Kirk* den påverkan som acceptansen av en 'fetma epidemi' har på kroppens reglering. I artikeln beskrivs inledningsvis hur kroppen historiskt sett skolats i idrottsämnet genom rationell gymnastik i slutet av 1800-talet, och idrottsfokuserad undervisning från mitten av 1900-talet. Med utgångspunkt i att vi nu befinner oss i fetmadiskursens tidevarv analyserar och diskuterar författarna hur förekomsten av moraliskt föreskrivande kursplaner i ämnet med mätande av barns vikt, form, diet samt aktivitetsnivåer, leder till andra former av kroppslig skolning.

I *HÄLSA ELLER INTE HÄLSA – ÄR DET FRÅGAN?* diskuterar *Mikael Quennerstedt* hälsa i relation till skolämnet idrott och hälsa. Quennerstedt tar utgångspunkt i en kommande omskrivning av kursplanen i ämnet i Sverige samt i en internationell forskningsdebatt, och ställer frågan om en polarisering av hälsa eller inte hälsa är en given och nödvändig utgångspunkt för att diskutera hälsofrågor. I artikeln diskuteras dels ämnesinnehållet med en kritisk blick i relation till hälsa. Dels diskuteras hur ett salutogent perspektiv på hälsa kan möjliggöra ett hälsoperspektiv i ämnet som uppmärksammar kvaliteter, förmågor och kunskaper som elever kan utveckla i idrott och hälsa. Quennerstedt pekar därigenom på möjliga konsekvenser som ämnet kan ha för elevernas hälsoutveckling genom att berika deras liv, stärka dem som hälsosamma medborgare och bidra till en hållbar hälsoutveckling.

I *Mia Herskinds & Helle Rønholts* artikel, *IDRÆT, KROP OG BEVÆGELSE MELLEM SUNDHED OG DANNELSE*, problematiseras den tendens som utifrån politiskt håll låter idrott och rörelse i skolan vara lösningen på problemet med barn och ungdomar som rör sig för lite, och därmed att de riskerar att bli överviktiga och utveckla livsstilssjukdomar. Förfat-

tarna menar att idrottens möjligheter i denna fråga framställs på ett allt för enkelt sätt, vilket ökar behovet av en diskussion om idrott, kropp och rörelse i utbildningssammanhang. I artikeln presenteras vidare ett didaktiskt förhållningssätt som tar en demokratisk bildningstradition i beaktande, och som integrerar idrottskulturella praxisformer, allmän-didaktik och kunskaper från olika ämnesvetenskaper.

I påföljande artikel, *A BALANCING ACT – PROBLEMATISING PRESCRIPTIONS ABOUT FOOD AND WEIGHT IN SCHOOL HEALTH TEXTS*, problematiserar författarna *Jan Wright & Rebecca Dean* på vilka sätt kroppar konstitueras i skoltexter om hälsa, och vilka tänkbara effekter det kan ha på människors sätt att leva sina liv. Författarna använder i artikeln Foucaults begrepp 'biopower' för att undersöka hur kroppar konstitueras och regleras. Wright och Dean visar hur skolböcker och hemsidor riktade till barn och föräldrar bidrar till att definiera den så kallade 'fetma epidemin', och hur sanningar som kan associeras med övervikt fångas upp i skolan i form av riktade insatser i hälsoundervisning och i skolämnet idrott och hälsa. De argumenterar för att lärare bör hjälpa elever att kritiskt värdera dessa sanningar om kropp, hälsa, fysisk aktivitet och kost för att möjliggöra en förståelse för hur dessa rekontextualiseras i skolan, och istället snarast bidrar till en känsla av illabefinnande.

I *Marie Öhmans* artikel *DEN RÄTTA VILJAN – IDROTT OCH HÄLSA I ETT STYRNINGSPERSPEKTIV* visas hur nya styrningsformer i utvecklingen av den liberala demokratin framträder i skolämnet idrott och hälsas undervisningspraktik. Med utgångspunkt i ett governmentalityperspektiv problematiseras den liberala demokratis styrningsmentaliteter, inte minst med avseende på vår tids ideal om autonomi och självstyrning. Det angreppssätt som Marie Öhman använder sig av möjliggör å ena sidan ett sätt att förstå ämnets innehåll och inriktning, å andra sidan ett sätt att förstå politiska tendenser i det samtida samhället utifrån en specifik verksamhet.

Temanumret om idrott och hälsa avslutas med artikeln "JAG KÄNNER INTE FÖR ATT BLI EN ... KILLE" – OM HETERONORMATIVITET I ÄMNET IDROTT OCH HÄLSA där författarna *Håkan Larsson, Karin Redelius & Birgitta Fagrell* belyser flickors och pojkars villkor i idrott och hälsa med särskilt fokus på sexualitet och normalitet. I artikeln får vi följa dels elevernas resonemang omkring kropp och synlighet, dels tolkningar av normativitetens gränser i dans och bollspel. Författarna visar att de positioner som är tillgängliga i undervisningen – den pojkiga respektive den flickiga – illustrerar närvaron av en heterosexuell matris. Den uppmärksamhet som riktas mot genus, normativitet och sexualitet har tydliga kopplingar till frågor som rör demokrati, jämlikhet och jämställdhet i utbildningssammanhang.

Mikael Quennerstedt & Marie Öhman

Referenser

- Bengs, Carita (2000): *Looking Good: A Study of Gendered Body Ideals among Young People*. Umeå: Doctoral thesis at the Department of Sociology, Umeå University, 21.
- Carli, Barbro (2004): *The Making and Breaking of a Female Culture: The History of Swedish Physical Education 'in a Different Voice'*. Göteborg: Göteborg Studies in Educational Sciences, 203.
- Castells, Manuel (2000): *Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Band II, Identitetens makt*. Göteborg: Daidalos.
- Crossley, Nick (2001): *The Social Body. Habit, Identity and Desire*. London: Sage.
- Eriksson, Charli; Gustavsson, Kjell; Quennerstedt, Mikael; Rudberg, Karin; Öhman, Marie & Öijen, Lena (2005): *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU-03) – Idrott och hälsa*. Stockholm: Skolverket.
- Evans, John (2003): Physical education and health: a polemic or 'let them eat cake!'. *European Physical Education Review*, 9(1), s 87–101.
- Evans, John; Davies, Brian & Wright, Jan, red (2004): *Body Knowledge and Control: Studies in the Sociology of Physical Education and Health*. London: Routledge.
- Featherstone, Mike (1991): The body in consumer culture. I Mike Featherstone, Mike Hepworth & Bryan S Turner, red: *The Body: Social Processes and Cultural Theory*, s 170–196. London: Sage.
- Flintoff, Anne & Scraton, Sheila (2006): Girls and physical education. I David Kirk, Doune Macdonald & Mary O'Sullivan, red: *The Handbook of Physical Education*, s 767–783. London: Sage.
- Foucault, Michel (1980): Prison talk. I Colin Gordon, red: *Power/Knowledge. Selected Interviews & Other Writings 1972–1977*, s 37–54. New York: Pantheon.
- Foucault, Michel (1982/2002): The subject and power. I James D Faubion, red: *Essential Works of Foucault 1954–1984. Volume 3, Power*, s 326–348. London: Penguin Books.
- Gard, Michael & Wright, Jan (2005): *The Obesity Epidemic: Science, Morality and Ideology*. London: Routledge.
- Johansson, Thomas (1999): *Socialpsykologi. Moderna teorier och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Kirk, David (2006): The 'obesity crisis' and school physical education. *Sport, Education and Society*, 11(2), s 121–133.
- Larsson, Håkan & Redelius, Karin, red (2004): *Mellan nytta och nöje. Bilder av ämnet idrott och hälsa*. Stockholm: Idrotts högskolan.
- Larsson, Håkan; Fagrell, Birgitta & Redelius, Karin (2005): Kön – idrott – skola. *Idrottsforum*. [www.idrottsforum.org/artiklar]

- Ljunggren, Jens (1999): *Kroppens bildning. Linggymnastikens manlighetsprojekt 1790–1914*. Stockholm: Brutus Östlings.
- Lundquist-Wanneberg, Pia (2004): *Kroppens medborgarfostran – Kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919–1962*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Lundvall, Suzanne & Meckbach, Jane (2003): *Ett ämne i rörelse*. Stockholm: HLS förlag, Studies in Educational Sciences, 65.
- Olofsson, Eva (2005): The discursive construction of gender in physical education in Sweden, 1945–2003: is meeting the learner's needs tantamount to meeting the market's needs? *European Physical Education Review*, 11(3), s 219–238.
- Palmblad, Eva & Eriksson, Bengt Erik (1995): *Kropp och politik. Hälsoupplysning som samhällspegel*. Stockholm: Carlssons.
- Penney, Dawn, red (2002): *Gender and Physical Education: Contemporary Issues and Future Directions*. London: Routledge.
- Quennerstedt, Mikael (2006): *Att lära sig hälsa*. Örebro: Örebro Studies in Education, 15.
- Qvarsell, Roger & Torell, Ulrika, red (2001): *Humanistisk hälsoforskning – en forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Redelius, Karin (2004): Bäst och pest! – ämnet idrott och hälsa bland elever i grundskolans senare år. I Håkan Larsson & Karin Redelius, red: *Mellan nytta och nöje. Bilder av ämnet idrott och hälsa*, s 149–172. Stockholm: Idrottshögskolan.
- Rich, Emma & Evans John (2005): 'Fat ethics' – the obesity discourse and body politics. *Social Theory and Health*, 3(4), s 341–358.
- Rønholt, Helle (2002): 'It's only the sissies ...': Analysis of teaching and learning processes in Physical Education: A contribution to the hidden curriculum. *Sport, Education and Society*, 7(1), s 25–36.
- Sandahl, Björn (2005): *Ett ämne för alla – normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962–2002*. Stockholm: Carlssons.
- Sandberg, Helena (2004): *Medier & Fetma. En analys av vikt*. Lund: Lund Studies in Media and Communication, 8.
- Swartling Widerström, Katarina (2005): *Att ha eller vara kropp? En textanalytisk studie av skolämnet idrott och hälsa*. Örebro: Örebro Studies in Education, 11.
- Wright, Jan (2000): Disciplining the body: power, knowledge and subjectivity in a physical education lesson. I Alison Lee & Cate Poynton, red: *Culture & Text. Discourse and Methodology in Social Research and Cultural Studies*, s 153–169. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Öhman, Marie (2007): *Kropp och makt i rörelse*. Örebro: Örebro Studies in Sociology, 9.